

Козланюк Вадим Костянтинович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ КОРОЛЯ ТА ЇХНЄ МІСЦЕ
У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ЗЛОЧИНІВ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЯХ У СКЛАДІ
ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО**

Досліджувана група державних злочинів, на нашу думку, містить наступні склади:

1) Заочна образа короля. Злочин полягає в проголошенні образливих слів про короля («где бы тежъ хто заочне што образливого о насъ господари молвиль») і у вживанні образливих виразів про короля на письмі («и тежъ хто бы особу нашу господарскую явне и черезъ листы свои явные писанья альбо с подписаньемъ властное руки своее шкалевалъ»). При цьому Статут 1566 р. вказує на важливу ознаку, необхідну для складу цього злочину: повинно бути доведено, «же што ущипливого о насъ господари мовиль або писалъ неправдиве» [4, с. 89]. Але незрозумілим залишається, яке значення може мати в цьому випадку остання обставина («неправдиве»), і як вона може бути доведена. Закон визначає лише найвищу межу покарання за цей злочин – тюремне ув'язнення на 6 тижнів; визначення меншої міри покарання в кожному окремому випадку залежить від «ласки господарское» [4, с. 90].

2) Осуд королівського вироку. Відповідно до Статуту 1529 р. даний злочин полягає в подачі нового позову по вже вирішеній королем справі: «а хто хотел напротивко выроку господарскому быти и за се о тую жъ речъ мовити и ку праву позывати» [7, с. 22]. За Статутами 1566 р. та 1588 р. для визнання факту злочину достатньо словесного осуду королівського вироку: «а хто бы смель противъ тому выроку нашему и по сказанью што противного мовити» [8, с. 254]. Покаранням за цей злочин служити тюремне ув'язнення строком на 6 тижнів; за Статутом 1529 р. передбачено додаткове покарання у вигляді штрафу до державної скарбниці у розмірі 12 рублів: «вины до скарбу господарского 12 рублей» [8, с. 255].

3) Затримання «отвороныхъ листовъ». «Листы отвороные» після прочтіння повинні бути повернутими возному; порушення цієї постанови виражається в наступному: «хто бы кольвекъ оный листъ отвороный прочетши у себе задержалъ, и копию з него взявши подъ печатью возного, оному за се того листу не хотель вернути» [3, с. 59]. Затримання «отвороныхъ листовъ» вказує на «противность намъ господару», а тому постанову про цей злочин

поміщено у розділі I Статутів 1529 р. та 1566 р. При цьому Статути мають на увазі «листы наши отворонные» (тобто такі, що видаються від імені короля); затримання таких листів дійсно може мати значення як діяння проти господаря. Статут 1588 р. передбачає в одному й тому ж артикулі затримання «листовъ нашихъ або врьдовыхъ отворонныхъ» [3, с. 60]. На нашу думку, законодавець упускає з поля зору, що затримання «листовъ врьдовыхъ» не має характеру направленості проти господаря, не є образою короля і, відповідно, не має внутрішнього зв'язку із злочинами, передбаченими I розділом Статуту. За затримання «отворонныхъ листовъ» всі три Статути визначають майнове покарання: штраф на користь короля («вины 12 рублей»), штраф на користь позивача, а за Статутом 1588 р. — ще й додаткове покарання у вигляді штрафу на користь «врьда» [3, с. 60].

4) Посягання на майно, що належить королю. Останній артикул I розділу всіх трьох Статутів передбачає кримінальну відповідальність за самовільне користування королівським майном: самовільну зупинку в королівському маєтку, взяття продовольства для себе та для коней «з дворовъ» королівських, ловлю риби в королівському озері, ставку, «сажовкъ». Винний підлягає майновому покаранню за Статутом 1529 р. («маєть намъ платити дванадцать рублевъ грошей»), а за Статутами 1566 р. та 1588 р. — особистому покаранню («маєт на замку дванадцать недель сидети»). Крім того, винний повинен відшкодувати всі збитки («шкodu оправити») [2, с. 37].

Посягання на права, що належать верховній владі. До цієї категорії державних злочинів можна віднести наступні діяння:

1) Складання підроблених актів та підробка печаток. Цьому злочину присвячено арт. 5, розд. I Статуту 1529 р.: «коли бы хто листы або печати наши фалшоваль або ихъ ведомо поживаль, таковый маєт кожды каранъ быти фалшер огнемъ» [5, с. 123]. Злочин полягає в підробці королівських печаток або актів, які виходять від короля, а також в свідомому користуванні підробленими актами та печатками. Законодавець має на увазі «листы або печати наши», тобто королівські. Саме ця обставина пояснює віднесення цієї постанови до I розділу. В Статутах 1566 р. та 1588 р. законодавець говорить про підробку та незаконне користування печатками та актами, які виходять від короля та від різних посадових осіб та установ. При цьому втрачається підстава, через яку дана постанова може бути розміщена в I розділі. Поєднуючи в одному артикулі постанови про всі ці злочини, законодавець базується на одній їхній загальній ознаці. Ця ознака — «фальшъ»: винний або власноруч підробляє документи та печатки, або свідомо користується підробленими документами. В Статутах 1566 р. та 1588 р. передбачено наступні склади, які відносяться до даної категорії злочинів:

- складання підроблених грамот від імені короля та підробка королівської печатки («коли бы хто листы або печати наши фалшоваль») [5, с. 124];

- підробка на документах підпису короля та посадових осіб («на кышталтъ руки наше, такъ тежъ канцлера, подканцлера и писаровъ нашихъ дворныхъ, земскихъ, кгородскихъ и подъякоморскихъ листы або привилія якіе змыслившие подписоваль») [5, с. 124];

- незаконне користування печатками короля та державних установ («хто бы печати наши и врядовъ нашихъ соберыль и у себе ихъ ховаль и ихъ уживаль») [5, с. 124]. Покаранням за наведені злочини служить смертна кара через спалення;

- підчищення в офіційних паперах, документах та зривання печаток з одних документів і прикладання до інших з корисливою метою («хто печати выписы врядовые переправоваль тестаменты, выписы, церокграфы на долги листы, заставы фалшоваль або отбираючи печати отъ листовъ къ другимъ прикладаль ку помочи и ку пожитку себе а ку шкоде стороны своее противное») [6, с. 266];

- користування завідомо підробленими документами, що засвідчують право власності («хто бы листы фальшованые на якую речъ набытую оказалъ...и за такими листы чого уживаль або еще доискивалсе») [6, с. 267]. Для визнання цього діяння злочинном необхідною умовою є відмова володаря документа присягнути в тому, що ці документи перейшли до нього від когонебудь разом з майном («присегнути, ижъ такие листы по смерти тыхъ, отъ которыхъ се ему достали зъ именемъ або которою кольвекъ речью») [6, с. 267].

Покаранням за останні два злочини є смертна кара через повішення. Крім того, майно, яке було придбане незаконним шляхом, підлягало конфіскації.

2) Фальшування монет. В Статутах Великого князівства Литовського цьому злочину присвячено три постанови: «О фальшованью монеты», «О мынцаряхъ», «О золотаряхъ». Велике князівство Литовське карбувало золоті, срібні та мідні монети. Підробка грошей спричиняла значних збитків економіці держави, тому майстри, які займалися карбуванням монет, призначалися з осіб, які користувалися особливою довірою влади.

Список використаної літератури:

1. Блануца А.В. Шляхетські наїзди у Великому князівстві Литовському за матеріалами Литовської метрики першої третини XVI ст. // Наук. праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту. Істор. науки. — Т. 18. — Кам'янець-Подільський, 2008. — С. 76–77.

2. Довнар Т.И. Уголовное право феодальной Беларуси (XV–XVI вв.) : [учеб. пособ]. / Т.И. Довнар, В.А. Шелкопляс. — Мн. : Акад. МВД РБ, 1995. — 96 с.
3. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок ХХІ століття) : монографія : у 2 т. Т. 1. Освіта, наука, законодавство / М. І. Колос; Нац. ун-т «Остроз. акад.». — К.; Острог, 2011. — 448 с.
4. Копик Ю.В. Кримінальне право на українських землях у складі Великого князівства Литовського: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю.В. Копик / Львівський національний університет ім. І.Франка. — Львів, 2015. — 220 арк.
5. Малиновский И.А. Учение о преступлении по Литовскому Статуту / И.А. Малиновский— К., 1894. — 227 с.
6. Малиновский О.О. Кровавая месть и смертные казни / О.О. Малиновский. — Томск : Типо-лит. Сиб. т-ва печ. дела, 1908. — 537 с.
7. Фріс П.Л. Нарис історії кримінально-правової політики України : монографія / П.Л. Фріс. -К. : Атіка, 2005. — 124 с.
8. Чубинский М.П. Очерки уголовной политики : Т. 1-3 : понятие, история и основные проблемы уголовной политики, как составного элемента науки уголовного права / М.П. Чубинский. — М. : СПАРК, [2005]. — 536 с.

Остапенко Тимур Олександрович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

З XVI ст. у Великому князівстві Литовському, зокрема і на українських землях, було узаконено форму церковного шлюбу. Законодавство визначало порядок укладення шлюбу, який здійснювався у кілька етапів: сватання, оглядини, заручини, вінчання та весілля. Сватання й оглядини як підготовча стадія не породжували правових наслідків. Набули поширення заручини, що скріплювалися свідками та символічними діями. Шлюб мав бути укладений у домовлений термін. Юридичні наслідки наступали лише після заручин. Сторона, що відмовилась від одруження після укладення заручин, була зобов'язана виплатити передбачену угодою неустойку як відшкодування матеріальних витрат на підготовку до укладення шлюбу. Заручини могли бути навіть у дитячому віці.

Якщо в сім'ї було кілька дівчат, то першою завжди видавали заміж старшу за віком, а потім — уже молодших. Після сватання